

4.4. изгонване и заточение; 5. конфискация; 6. биене (да тепатся) и 7. глоби. Членовредителствата, като наказания, не сж били твърде по вкуса на домашния законодател, и той въ ЗСЛ съкращава много отъ тия, които се срѣщатъ въ първоизточника — Еклогата.

Много правоотношения въ областъта на семейното, наследственото, изобщо имотното право оставатъ пакъ да се уреждатъ по режима на обичайния кодексъ. Той си остава постоянно действащъ въ народнитѣ сѣдилища и при всѣкидневнитѣ разправи. Обичайниятъ кодексъ е толкова силенъ, че наддѣлява надъ много писани норми, съдържащи се въ Номоканона и други законни сбирки. Та тѣзи последнитѣ много пжти и никакъ нне сж познати на народния сѣдия, на домашния старея, на общинския кнезъ или кметъ, даже на жупския управителъ, кефалия или катепана, които иматъ въ своето ведомство и управление, и правораздаване. И вѣчниятъ обичаенъ кодексъ, подобно на английския Common law, преживява не само епохитѣ на дветѣ български царства, византийското владичество (1018—1186), но и петвѣковното турско робство, когато народнитѣ маси продължаватъ да се разправятъ и сѣдятъ по предания и юридически обичаи, останали отъ дълбока старина, видоизмѣнявани и преобразявани споредъ нуждитѣ въ творческото правообразуване на народа. Ако единъ вѣрско-националенъ шоввинизъмъ караше духовенството отъ Фенеръ, владичествуващо въ България, редомъ съ османеца, да посѣга дори на българската книга, черква, езикъ, османскитѣ властници, жестоки наистина, особено въ случай на дигане глава, ооставаха пасивни къмъ проявата на една домашна, общинска, черковна и народно-сѣдебна автономия. Самитѣ турски субаши и кадии казваха: Решавайте си въ вашитѣ съвети „адетиниз-мюджебинже“ (споредъ обичаитѣ си).

Нѣма положителни данни за органитѣ на правосѣдието въ до-християнско време и следъ покрѣстването ни. Отъ нѣкои косвени източници може да се заключава въ всѣки случай, че редомъ съ народния сѣдъ — общински и жупски — и преди и следъ покрѣстването е имало и короненъ, вѣроятно неуреденъ формално, но въ всѣки случай фактически сѣществующъ и действащъ. ЗСЛ отъ IX. столѣтие поенава вече за сѣдия и за князь — редомъ съ сѣдията. Навѣрно и административнитѣ органи — старитѣ владалци, воеводи, князе, жупани, челници и по-късно появилитѣ се кефалии, катепани, като коронни чиновници, сж раздавали правосѣдие, както това е свършилъ и английскиятъ шерифъ и, както изобщо е било въ срѣдновѣковieto.

Християнството донася една уредена, повече или по-малко, иерархия на духовни сѣдилища, къмъ каквато, вѣроятно, се приспособява и свѣтското, коронното правосѣдие. Появяватъ се пресвитерски, епископски (митрополитски) и патриаршески сѣдъ. Пресвитерскиятъ билъ помирителенъ и подготвителенъ, епископскиятъ — първостепененъ, а патриаршескиятъ билъ последна инстанция. Подсѣдността не е била строго установена. По примѣра на Византия — въ България духовниятъ сѣдъ е ималъ ту по-широки, ту по-стѣснени ведомства. Въ всѣки случай нѣкои дѣла отъ граждански характеръ — настойнически, брачни, бракораководни и наследствени — сж били сѣдени отъ духовнитѣ сѣдилища. Тѣ сж били *causae spiritualis et causae saepnehae*. Духовнитѣ сѣдии сж играели ролята и на посрѣдници-сѣдии, когато странитѣ сж ги избирали драговолно.

Игуменскиятъ сѣдъ е билъ изключителенъ за монастирскитѣ духовни и мирски лица.

За процедурата предъ сѣдилищата изобщо се знае нѣщо отъ ЗСЛ. (Отъ него се вижда, че странитѣ сж се наричали съперници, клеветници,